

Kolme askelta Antin päivään

Ei mikään kuukausi vuoden kuluessa ole niin tehtäviä täynnä kotitalouden työntekijälle eikä siinä määrin kysy perheenemännän järjestely- ja työkykyä kuin kohta alkava joulukuu. Yhteen ainoaan kuukauteen ei koskaan muuna vuoden aikana kasaudu niin moninaisia ja niin kotiväen – ja tällä kertaa perheenisienkin – silmissä välttämättömiä ja itseoikeutettuja askareita kuin joulukuussa.

Joulu tuli muistaa jo lokakuussa ja sitä varten valmistautua. Niinpä olikin lipeäkalat laitettu, kinkut paistettu, joulusahdit pantu ja leivottu monenlaiset leivät, kaakut, vehnäpukit sekä tähdenmuotoiset ja puolikuun malliset joulutortut ynnä mantelikranssit. Jo lokakuun teurastusaikana oli kastettu joulukynttilät, joku kaksihaarainen ja kolmihaarainenkin joukkoon mahtui. Näillä jouluaskareilla asteltiin kohti joulun rauhaa ja aattoiltaa...

Toivotamme teidät lämpimästi tervetulleeksi Kolmen askeleen päähän Antinpäivästä – jouluun valmistautumisen perinteiden pariin. Tämän noin tunnin mittaisen puheenparren myötä toivomme, että vanhanajan opit auttavat teitä kaikkia ahertamaan itsellenne oikean joulun ja nauttimaan rauhallisista pyhistä. Tänään kuulette tarinaa sekä joulunalusajalle aikataulutetuista töistä ja askareista, että tänäkin päivänä osana jouluamme olevien perinteiden alkuperästä ja historiasta maailman eri kolkista – jotta ymmärtäisimme ja arvostaisimme entistä paremmin juuriamme ja kunnioittaisimme joulua rauhallisena juhlanä – sellaisena, kuin se aina on ollut.

Tunnelman takaamiseksi ennen kotimatkaa, tarjoamme vielä teille kupposen kuumaa kahvia ja suussa sulavia piparkakkuja. Minä olen Johanna Henttinen ja tuon terveiset Linnaseutu-yhdistyksen luotsaamasta Allakan patina –hankkeesta. Järjestämme tapahtumia vuodenvaihteen vaiheista ja vanhanajan perinteistä ajastaian jokaiselle kuukaudelle. Ajankohtaisimmat kuulumiset löytyvät Facebookista – hakusanalla Kylätoimintaa ja kotiseututyötä Linnaseudulla, joten käykäähän tykkäämässä. Tervetuloa!

ALKUVIDEO

Tulevaan talveen ja sen suurimpaan juhlaan – jouluun - alettiin valmistautua hiljalleen jo syksyllä. Kesän taittuessa ja iltojen viiletessä valmistettiin joulujuustot kypsymään, sillä talven koitettua ei maitoa enää ollut saatavilla. Syöttösiat tapettiin hyvissä ajoin ja lokakuun teurastusten yhteydessä otettiin myös ihrat talteen kynttilöiden valamista varten.

Pitenevissä illoissa miesten puhdetöihin kuului huolehtia tuvan vieraanvaraisuudesta ja tupakkia piti hakata varastoon oikein kunnolla. Iltaisin valmistettiin myös paistamista varten makkarat, tavallisimpia olivat veri- ja kryynimakkarat. Sahdin valmistuksessakaan ei säästely, sillä sitä tuli riittävästi pyhien yli, vierasvaroiksi. Hämmäläisen tavan mukaan vieraille tuli siis olla tarjolla vähintäänkin tupakkaa ja sahtia. Joulun kunniaksi sakka vietiin sitten joulunvälipäivinä herkuksi sioille ja karjalle, jotta nämäkin saisivat osuutensa juhlasta.

Joulun perinteet ovat kaukana muissa juhlissa. Esikristilliset piirteet asuvat joulun menoissa ja viettotavoissa tiukasti. Ne ovat iskostuneet niin syvälle joulun ytimeen ja ovat niin lähellä, että niitä on lähes mahdotonta huomata. Vieraanvaraisuudella ja yltäkylläisyydellä on vuotuisjuhlissa pyritty takaamaan kautta aikain tulevien satojen suuruus sekä onni talossa, niin naapuriavun kuin terveyden suhteen.

Suurin vaikuttaja joulullemme oli aiemmin niin satokauden kuin vuodenkin päättänyt kekri, josta aterioiden yltäkylläinen runsaus siirtyi samoine asetelmineen, ruokineen ja uskomuksineen: jouluun. Myös esi-isiä muistetaan jouluisin, kekriin perinteitä noudattaen.

Kekrinä oli tapana palkita palkollisia pehmein paketein, joista aikoinaan suosituimmat joululahjatkin ovat saaneet sisältönsä. Sanotaankin, ettei joulu ilman uutta päälle pantavaa ollut joulu ollenkaan. Tosin joululahjojen nimettömyys on peräisin katolilaisuudesta ja lahjoja salaa jakaneesta pyhimyksestä. Perinne on siivilöitynyt länsinaapurimme kautta talonpoikaiseen muotoonsa: tapana oli koputtaa oveen ja käydä viskaamassa paketit porstuaan ennen kuin kukaan ehtisi näkemään.

Tontut taas ovat osa kansanperinnettä, kaukaa pakanallisilta ajoilta, mutta talonpoikaiset vaatteensa he saivat vasta 1800-luvun puolivälissä ruotsalaisen korttitaiteilija Jenny Nyströmin käsissä.

Jouluisin tuli muistaa sukulaisia henkilökohtaisella tervehdyksellä. Kirjeiden kirjoittaminen jouluaskareiden ohella vei aikaa, joten usein kirjoittaminen aloitettiin jo hyvissä ajoin. Britannian saarilla tähän perinteeseen tuskastunut varakas herrasmies Henry Cole kuitenkin päätti 1800-luvun puolella välissä jouduttaa itselleen turhauttavinta jouluaskareita ja painatti joukon kortteja, joissa oli jouluisin tervehdys kuvineen. Ja kaikista oleellisinta, sen lähettämiseen riitti vain allekirjoitus ja postitus.

Postikortit herättivät ymmärrettävästi saman tien närää ja vihaa, sillä niissä ei ollut samanlaista henkilökohtaisen muistamisen tuntua kuin pitkissä kirjeissä. Käytännöllisyys kuitenkin kiehtoi ihmisiä. Näppäräksi havaittu tapa levisi nopeasti myös painotuotteiden luvattuun maahan, Saksaan, josta se tavoitti kaikki Euroopan kolkat saksalaisten saumattomien kauppaverkostojen kautta.

Suomessa kortit alkoivat yleistyä 1800-luvun loppupuolella, omaa korttiteollisuutta ei maassamme vielä ollut vaan kaikki tuotiin Ruotsin tai Saksan kautta. Saksassa kehitettiin jakelulinjasto, jossa korttien pohjat kuvineen painettiin ja toimitettiin eri maihin, joissa alihankkijat vastasivat maakohtaisten tekstien painatuksesta korttien päälle.

Vanhin säilynyt Suomessa lähetetty joulukortti on vuodelta 1871, ristin muotoinen ja hyvin koristeellinen. Korttien lähettäminen ei ollut kuitenkaan yleistä, koska tuontitavaraa olleet kortit eivät olleet kovinkaan edullisia. Ensimmäinen Postin laatima tilasto, jossa postikortti esiintyy omana tuotteenaan, on vuodelta 1882. Sen mukaan Suomessa lähetettiin jo tuolloin noin 200.000 postikorttia, joista joka toisen arvioitiin olleen joulukortti. Vuonna 1900 Suomessa lähetettiin noin 800.000 joulukorttia ja vuonna 1905 kortteja matkasi postissa lähes nelinkertainen määrä, 2,7 miljoonaa kappaletta.

JOULUKORTTIVIDEO

Nyt siirrymme askelittain, lähes päivä päivältä, kohti joissain tuvissa sitä runsasaskareisinta, joissain sitä vuoden rauhallisinta hetkeä – jouluaattoa.

Aloitetaan ensimmäisestä adventista. jota vietetään, vuodesta riippuen, aikaisintaan 27. marraskuuta ja viimeistään 3. joulukuuta. 1890-luvulta alkaen ensimmäistä adventtia on satunnaisesti kutsuttu myös pikkujouluksi. Ensimmäinen adventti on ollut siis perinteisesti joulukauden aloitus. Ensimmäisenä adventtisunnuntaina kajahtaa kirkoissa G.J. Voglerin noin vuonna 1795 säveltämä Hoosianna Daavidin poika, joka esitettiin Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1807.

Pikkujoulujen vietto on tullut osaksi suomalaista perinnettä kansakoulun puurojuhlien kautta. Koulujen toverikunnat aloittivat kuusijuhlien tulon jälkeen puurojuhlaperinteen, viettääkseen keskenään omaa syyskauden päätöstään.

Puurojuhlaperinne muodostui osalle oppilaista merkitykselliseksi tavaksi joka seurasi heitä ylioppilasosakuntiin ja joissa se levisi osakunnasta toiseen. Elettiin 1900-luvun alkua. Pian tapa levisi entisestään opiskelijoiden rantautuessa työelämään, koska se antoi tilaisuuden vielä tavata tuttaviaan ja ystäviään vapaamuotoisissa merkeissä ennen joulua.

Ajan saatossa puuro unohtui adventin juhlinnassa ja ihmiset kokoontuivat tuttaviensa kanssa viettämään puurotonta pikkujoulua. Koska itse jouluna on tapana pysytellä perhepiirissä, oli tuttavien ja ystävien tapaamiset syytä hoitaa alta pois ennen pyhiä.

Ensimmäiseen adventtiin liittyy vahvasti myös joulukalenteri ja sen ensimmäisen luukun avaaminen. Joulukalenterit ovat rantautuneet Suomeen vasta viime sotien jälkeen. Vasta vuonna 1947 Suomeen tuotiin idea kalenterista, josta luukkujen takaa avautui kuvia. Kului parisen vuotta ennen kuin suomalaiset tämän Ruotsista tuodun joulun odotukseen liittyvän kalenteri-idean omaksuivat.

Kalenteri kotiutui Suomeen partioliikkeen kautta. Suomen ruotsinkielisten partiotyttöjen johtaja Teresita Fazer oli nähnyt Ruotsissa adventtikalentereita, ja hän ehdotti Suomalaisen Partiotyttöliiton hallitukselle että Suomessakin ryhdyttäisiin partiokalentereita myymään.

Ehdotus hyväksyttiin ja Tessi pyysi ystävätärtään Ulla von Wendtiä suunnittelemaan Suomen ensimmäisen adventtikalenterin. Ensimmäistä kalenteria kuvitti ruskea piparkakkutalo. Kalenteri meni kehnosti kaupaksi koska ihmiset eivät ymmärtäneet sen ideaa, ja kuvakin oli ankeanlainen. Kokeilua kuitenkin jatkettiin, ja jo vuonna 1949 kalenteri oli varsin suosittu. Muitakin adventtikalentereita tuli nopeasti myyntiin partiolaisten kalenterin vanavedessä.

Ulla von Wendt pysyi kalenterin kuvittajana useita vuosia. Alkuvuosina kalenterissa oli aina talo, jonka ikkunat ja ovet toimivat kalenterin luukkuina.

Tietyt kuva-aiheet vakiintuivat luukkuihin heti ensimmäisinä vuosina: jokaisena adventtina luukusta paljastuu kynttilä tai adventtikynttelikkö, Lucian päivänä Lucia-neito ja itsenäisyyspäivänä Suomen lippu. Nämä kuva-aiheet ovat pysyneet näihin päiviin asti, vaikka kuvittajat ovat vaihtuneet.

Seuraavaksi siirrymme tämänkin tilaisuuden nimikkopäivään, 30.11. vietettävään Antin päivään.

Marraskuun viimeinen päivä, eli Antin päivä, on tuonut mukanaan joulun odotuksen, kuten sanontakin kertoo: ”Antti joulut alottaa, Tuomas tupaan taluttaa”. Ensimmäiset varsinaiset jouluvalmistelut aloitettiin, ohraa ja ruista kannettiin sisään, jotta maltturit voisivat käydä valmistamaan maltaita. Katsottiin kuntoon halkopinot ja valmisteltiin tulevaa. Täyteltiin vesisaavit, etsittiin lämpimämmät vaatteet ja järjesteltiin tupaa.

Antin päivää pidettiin usein ankaran tuulisena ja taitekohtana vielä kylmempiin keleihin. Luntakin oli usein satanut jo sen verran, että reellä päästiin matkaamaan lyhyitä matkoja, vaikka talvi ei kaikkia taipaleita vielä ollutkaan tavoittanut. Antin päivänä talven alkavaa koleutta otettiin kuitenkin ilolla vastaan ja varastoista etsittiin sitä kaikkein lämpimintä päälle pantavaksi.

Antin päivä tarkoitti sydäntalven saapumista ja samalla siis jouluvalmistelujen alkamista. Kalastajille Antti toimi talvikalastuskauden aloittajana, jolloin uskallettiin jo useimmiten jälle – toisin taitaa olla tänä päivänä. Antin pakkaset ennustivat lauhaa talvea. Selkeä sää puolestaan kertoi tulevan talven selän olevan tasaista, mutta pilvinen puolestaan lupaili vaihtelevia kelejä.

Hiljalleen pimenevissä, viileissä illoissa kävivät maltturit lämmittämässä saunat lämpimiksi. Mallassaunoissa ruista ja ohraa ensin idätettiin ja sen jälkeen imellettiin niin viinan, sahdin kuin olueidenkin valmistukseen, niin paljon kuin koko talven aikana tarvittaisiin.

Maltaiden teko oli hidasta ja kylän nuoret kävivät toisinaan samalla löylyissä aina siinä talossa, jossa mallassauna oli lämpiämässä. Saunojen kosteissa jälkilöylyissä valmistuivat myös himmelit, kun olkia lämmiteltiin ja kostuteltiin taipuisiksi. Himmeliä valmistus oli erityisesti tyttöjen joulunalusajan askareita. Oljen pätkien läpi pujoteltiin lankoja niin imemällä kuin ohuemmille oljilla työntelemällä. Himmeleihin tehtiin tyypillisesti 91 lyhtyä, joten työtä riitti päreen valossa aherrettavaksi.

Kylän nuoret miehetkin liittyivät talkoisiin ja himmeleiden valmistus olikin myös osa nuorison seurustelutapoja, tapa tavata toisiaan vapaasti ilman valvontaa ja kiusoitella ja kosiskella katseilta piilossa, alati lämpimän saunan suojissa.

Himmeli on kuulunut moniin eri juhlallisuuksiin, mutta on löytänyt pysyvän paikkansa joulusta. Se on olkipukin kanssa vanhimpia pohjoismaalaisia koristeita. Himmeleitä valmistettiin jo pakanallisinakin aikoina takaamaan tulevaa satoa. Vuosisatojen saatossa himmelit ovat kuitenkin yksinkertaistuneet ja pienentyneet. Niitä koristeltiin aikoinaan myös

värikkäin kankain, langoin ja paperein, mutta nuo ajat elävät enää kirjoitetuissa sivuhuomioissa.

Jouluksi piti varata normaalia enemmän puita poltettavaksi, sillä tavalliset polttopuut eivät riittäneet aatoksi. Puita tuli olla seitsemää eri laatua, koivun ja männyn lisäksi oli hankittava muutama pölkky tai oksa seitsemää eri puulajia, joilla jokaisella oli omat ominaisuutensa. Osa antoi rohkeutta ja osa suojelusta niin noidilta kuin rutoltakin. Kun puut paloivat, niiden energiat lähtivät liikkeelle ja antoivat voimansa tuvassa olijoille.

Jouluillaksi oli hankittava lisäksi suuri puupölli, jouluhalko. Mitä suurempi, sitä parempi. Sitä ei saanut kuitenkaan ostaa, vaan se piti saada lahjaksi tai hakea itse, joten se oli vaivalloinen operaatio johon vaadittiin useampi käsipari ja joka piti hoitaa ajoissa. Itse halon sytyttäminen oli myös pitkälinen rituaali. Kovaa puuta yritettiin saada palamaan puutikulla iskemällä kerta toisensa jälkeen. Näin sytyttämällä halko palaisi koko joulunajan ja antaisi rauhan tupaan, sillä niin kauan kuin halko paloi, ei saanut tehdä töitä, eikä mielellään ajatellakaan niitä.

Ja muistakaa - 1.12. joulukinkun oltava suolattuna! Useimmissa kodeissa se suolataan 5 - 6 viikkoa ennen joulua, siis jo näin marraskuussa.

Siirrytään 6. päivään joulukuuta, Nikolauksen päivään

jolloin tänä päivänä juhlimme myös itsenäisyyttämme. Sanotaan, että "Nikolaus nitoo kiinni" eli Nikolaus nitoo umpeen maan ja veden. Järvet jäätyvät, samoin maa. Luonto valmistautuu lepoon. "Millainen ilma Nikolauksen päivänä, sellainen on koko joulukuun."

Päivä on Nikolauksen, joulupukin esikuvan kuolinpäivä ja päivää on Suomessa kutsuttu nikunpäiväksi.

Katolilaisessa maailmassa Nikolauksen päivä toimii joulun aloituksena. Vaikka meillä ei pyhä Nikolaus joulua aloita, näkyy hän kuitenkin meidän joulussammekin. Joulupukkimme tarina kietoutuu tähän lasten ja merenkulkijoiden suojelupyhimykseen. Nikolauksen tarina kertoo hyväsydämisestä piispasta joka auttoi köyhiä ja lapsia. Yön pimeydessä Nikolauksen kerrotaan käyneen viskelemässä kolikkopusseja ikkunoista ja antaneen näin kanssaihmisilleen mahdollisuuden parempaan elämään. Tarinoita ja kertomuksia piispan avusta on lukuisia.

Joulumielen jakajan tarina on kulkenut pitkiä reittejä, pukkimme on ollut levoton reissaaja. Hän on kiertänyt ovelta ovelle pimeän syksyn ja sydäntalven pyhäpäivästä toiseen. Kekriaattoilta oli varattu kiertelevälle kekripukille. Pukit pukeutuivat esimerkiksi vanhaan käännettyyn turkkiin sekä pitivät päässään sarvia ja tuohista tai nahkaista naamaria. Pukit vaativat kestitystä talosta, useimmiten miestä väkevämpää. Pyyntö korostettiin uhkauksilla muun muassa uunin kaatamisesta.

Nuuttipukit puolestaan tulivat viemään joulurauhan pois sitten pyhien vieton jälkeen. Joulunajan hiljaiselo herätti tarvetta lopetella joulunvietto riehakkaammin ja nuuttipukit lähtivät pyhien jälkeen kiertämään talosta toiseen joulunpyhistä jäänyttä olutta vaatien. Pelottavat tapaninpukit, nuuttipukit ja monet muut kekristä joulun pyhiin siirtyneet

pelottavat olennot pikkuhiljaa katosivat kuvasta. Humalassa ovelta ovelle kiertelevät, naamioituneet hahmot eivät sopineet enää aikoinaan raittiusliikkeen ja säätyläisyhteiskunnan ihanteisiin. Punanuttuinen joulupukki aloitti kierroksensa Suomessa juurikin säätyläiskodeista ja kaupungeista. Vähä vähältä lempeämpi pukki syrjäytti edeltäjiään yhteiskunnallisten muutosten tavoittaessa maamme kaikki niemet ja notkelmat.

Niin muualla Euroopassa kuin Pohjois-Amerikassa Nikolauksen päivänä oli tapana jaella pieniä lahjoja ja lapset jättävätkin kenkäänsä usein kuistille tai ulos, jotta niihin voidaan sujauttaa jotain pientä. Aiemmin oli tapana erityisesti lahjoitella sukkaa jouduttamaan joulunodotusta.

Lapset sonnustautuvat punaisiin nuttuihin ja hiippalakkeihin, leikkien niin tonttuja kuin pyhää miestä, joka on antanut joululle hahmonsä. Lahjaksi saadut joulusukat nostellaan takanreunalle odottamaan täyttymistään varsinaisena jouluna ja hiljalleen aloitetaan joulun odotus.

Luterilaisuudessa ei Nikolauksen päivää juhlittu, koska tämä oli vahvasti katolilainen hahmo ja luterilaisessa sekä ortodoksisessa perinteessä on pyhä Nikolaus korvattu niin joulu-ukolla, pakkasherralla kuin kotoisalla joulupukillamme. Nikolaus ei Suomessa päässyt oikeuksiinsa pikkujoulujen tuojana myöskään siksi, että itsenäisyyspäivämme on osunut samalle päivälle. Itsenäistymisen juhlan vuoksi pikkujoulut ovatkin meillä siirtyneet ensimmäisen adventin kanssa vietettäväksi.

Itsenäisyyspäivän eli Nikolauksen päivän iltana on tapana sytyttää joka ikkunalle kaksi kynttilää. Tämä on pitkä perinne, joka ei ole aina merkinnyt itsenäisyyden juhlistamista. Kynttiläperinne on ollut Suomessa jo ennen itsenäistymistä. Kun Suomi oli vielä osa Ruotsin kuningaskuntaa, kynttilöitä poltettiin kuningasperheen kunniaksi ja samoin tehtiin Venäjän vallan alla oltaessa. Silloin kynttilöitä poltettiin ikkunoilla keisariperheen merkkipäivien kunniaksi. Sortovuosina 1800-luvun lopusta 1900-luvun alkuun kynttilöistä tuli kapinan ele. Runebergin päivänä 5. helmikuuta alettiin polttaa ikkunoilla kynttilöitä, jotka symboloivat vastalauseita venäläistämistä vastaan.

Suomessa perustettiin vuonna 1914 jääkäriliike, jonka tavoite oli irrottaa Suomi Venäjästä. Aate oli alkuaikoina tulenarka, ja kun nuoret miehet matkasivat jääkärikoulutuksiin Ruotsin kautta Saksaan, kaksi kynttilää ikkunalaudalla viestitti heille, että talo on turvallinen majapaikka jääkäreille.

Vuonna 1917 itsenäistyneen Suomen kunniaksi on vietetty itsenäisyyspäivää vuodesta 1919 alkaen, ja vuodesta 1927 Itsenäisyyden liitto on kehottanut kansalaisia sytyttämään sinivalkoiset kynttilät Suomen itsenäisyyden kunniaksi itsenäisyyspäivän iltana kello 18 - 20 välisenä aikana.

Toisaalta kaksi kynttilää sopi parhaiten myös tavalliseen vanhaan ikkunatyyppiin. Yksi tai kolme olisivat toispuoleisia ja neljä jo aikamoista tuhlausta.

Niinikään Kotiliesi vuonna 1925 kertoo, että 2. - 8.12. on suoritettava joulupesu, mankeloiminen ja silitys - vaatteiden pesu vanhalla, rehellisellä tavalla tuhkalipeässä!

7.12. lipeäkala on pantava likoamaan! Liotus 4 - 5 päivää, lipeöiminen vie 5 - 7 päivää.

8. - 10. joulukuuta jouluostokset on tehtävä viimeistään, koskien ruokatavaroita, kuusenkoristeita ja kynttilöitä, mikäli niitä ei tehdä kotona, joululahjaksi perheenväelle ja palvelusväelle) - vaikka ette hankkisi lahjoja, älkää jättäkö lapsia ilman niitä, antakaa edes jotakin vaatimatonta!

Suuri osa joulunalusajan askareista kohdistuu Annan päivään, nykyisin 9. päivään joulukuuta.

Annan päivä asui 1700-luvulle asti ikivanhan talvipäivänseisauksen kanssa joulukuun 15. päivässä. Kalenterien muokkaamiseen yhteydessä Anna kuitenkin siirrettiin lähes viikkoa aiemmaksi, mutta osa talvipäivänseisaukseen liittyvistä tavoista jäi silti elämään uudessakin päivämäärässä.

Annan päivä on kirkollisessa kalenterissa neitsyt Marian äidin, Annan juhla. Annasta alkoi joulun odotus, vielä muutama viikko niin olisi juhlan aika. Tupaan rahdattiin höyläpenkkejä tai muita tykötarpeita. Illan tullen alkoi stooleja ja leikkivälineitä valmistua, niin kuusen alle kuin myyntiin, jos sellaiseen uskaltautui ryhtyä. Joulumyyjäisiä varten valmistetuilla tuoleilla ja leluilla, erityisesti nuoret keräsivät itselleen jotain kolikoita taskunpohjalle, jotta olisivat kauppiailta saaneet kuusen alle jopa ihan ostettuja paketteja.

Annan päivä oli joulun suurin pesupäivä, silloin piti suorittaa joulupesut vaatteille, jotta ne olisivat valkeina ja puhtaina joulunpyhinä. Se oli myös joulunalusajan suurin leivontapäivä. Kuivakaakut ja piparit valmistuivat sekä kuivakalat oli laitettava likoamaan, jotta lipeäkala saataisiin valmistumaan ajallaan.

Joulupöydän leivonnaisista piparkakut ovat historialtaan iäkkäimmät. Ristiretkeläiset toivat matkoiltaan mukanaan mesileipiä, jotka oli kastettu hunajaan ja pippuriin. Ristiretkien jälkeen piparireseptit säilyivät luostareissa, joissa niitä valmistettiin hoitamaan monia vaivoja. Suomeen ensimmäiset maistiaiset saapuivat jo vuonna 1685. Sokerileipurit omaksuivat oman versionsa reseptistä ja se säilyi pitkään omalaatuisena ylellisyystuotteena. Resepti levisi ja muuttui vuosien varrella ja vasta 1900-luvun alussa taikinaa alettiin kaulimaan tavanomaisissakin kodeissa ja uuneja lämmittämään adventtien välillä.

Joulutorttujen valmistetaan lähinnä Suomessa. Voitaikinasta leivottuja, luumuhillolla täytettyjä torttujen koristellaan usein tomusokerilla. Joulutortut olivat aikoinaan puolikuun muotoisia hillotaskuja, mutta ohut voitaikina voitti paistopinnoilleen lisää elintilaa pulan vuosina, jolloin hillon käyttöä jouduttiin säännöstelemään. Joulutortut ja piparkakut valmistettiin hyvissä ajoin ennen joulua.

Katoliselta ajalta joulupöytäamme on säilynyt joulunajan paastoruoka, lipeäkala. Se on ollut melko vaivatonta valmistaa ja sen säilyvyys on ollut erinomaista. Lipeässä pehmitetty

kuivattu kala, muuttui reagoidessaan emäksisten happojen kanssa pehmeän kuohkeaksi. Makua se ei prosessissa saanut, joten nykyäänkin sitä maustetaan vahvasti pippurilla ja kastikkeilla.

Koska joulukuuh on ruokajuhla, pöytien piti notkia herkkuja. Annan päivänä leivottiin hyvin säilyviä mauste- ja hedelmäkaakkuja valmiiksi aattoa varten hyvissä ajoin. Esimerkiksi taatelikakkujen tulee antaa tekeytyä pitkään, jotta ne olisivat parhaimmillaan joulun koittaessa.

Samalla leivottiin kaikki joulun päiviksi tarvittavat leivät ja laitettiin olut käymään. Joululeivällä oli koko pyhien ajan kunniapaikka juhlapöydän päässä. Perinteet leipään liittyen ovat vaihdelleet paikkakunnasta toiseen, mutta oleellisimmat piirteet olivat samoja.

Joulukuuh leivottiin siis yksi varsinainen joululeipä, jonka kerrotaan olleen usein jopa niin iso, että sen uunista pois ottamiseen tarvittiin kaksi leipälapiota. Ja mielellään myös useampi käsi lapioiden varten, jotta kallis sekä erityisen raskas kuorma ei kippaisi. Leipään leivottiin vierre jouluoluen maltailla ja se oli poikkeuksetta ensimmäisten leipomusten joukossa.

Leipä asetettiin pöydän pätyyn, joko palikoiden tai pienempien leipien päälle. Joululeivän päälle hartaimmissa kodeissa painettiin risti avaimella tai kämmensyrjällä, joissain päälle laitettiin kynttilä, mutta tietävästi tavanomaisin tapa oli koota muut, normaalin kokoiset leivät sen päälle talteen. Kun syötävistä leivistä tippui murusia ne tuli siivota joululeivän alle, jotta mitään ei menisi hukkaan. Itse joululeipä sai olla pöydällä koskemattomana koko joulun pyhät.

Jos joululeipään koski, tiesi se uskomusten mukaan tulevalle sadolle huonoa onnea. Jos sitä edes vahingossa varisti, esimerkiksi tönäisemällä ohi kulkiessaan, tiesi se murustajalle puutetta ja nälkää tulevalle vuodelle. Joulun jälkeenkään leipää ei saanut syödä, sen ajateltiin takaavan niin karjaonnan kuin tulevan sadon. Se laitettiin joulunajan jälkeen aittaan tai laariin, jossa sitä säilytettiin pitkälle kevääseen.

Joululeivän keväinen käyttö vaihteli paikkakunnasta riippuen, toisaalle se syötiin laskiaisen yhteydessä ja jossain vasta toukotöiden jo alettua tulevan sadon turvaamiseksi. Inkerinmaalla leipä kaivettiin esille vasta Yrjön päivänä 23. huhtikuuta ja syötettiin laitumilleen vapautetuille elikoille, kun taas toisaalla karjaonnea pyrittiin varmistamaan syöttämällä pitkien kuukausien aikana homehtunut leipä paimenille.

Karjalle oli tapana syöttää myös jouluisin edellisen kesän ensimmäisistä lyhteistä koottu nippu, joka oli jätetty varmaan paikkaan homehtumaan syksyn kuukausien ajaksi. Sen toivottiin lisäävän eläinten hyvinvointia ja kasvua keväällä. Myöhemmin onkin todettu, että homeisten lyhteiden syöttäminen on tehnyt ihmeitä eläinten ruuansulatuselimistölle talven pitkinä kuukausina, ja sillä on saattanut olla merkitystä eläinten terveyden säilymiselle kevätlaitumille päästessä. Siitä ei ole varmaa tietoa olisivatko karjapaimenetkin tarvinneet samanlaista herätystä tällä kuten joululeivälläkin, vai mistä perinne lienee on kummunnut.

Kerrotaan, että Raahessa Annan päivä ei ollut vain jouluvalmistelujen aloituspäivä, vaan se käynnisti suurella juhlalla koko joulun ajan. Yöt olivat pisimmillään ja jouluun ei ollut enää aikaa kuin parisen viikkoa. Kylän nuoret nousivat varhain ylös Annan aamuna ja pukeutuivat kuin naamiaisiin. Tytöt pukeutuivat merimiehiksi ja pojat naistenpukimiin. Tapana oli, että joukosta löytyi aina vanha muori puolisoineen, loppujen esittäessä näiden perillisiä.

Joskus nuorisojoukot kasvoivat satapäisiksi ja jokaisella oli mukanaan jotain kilkattavaa, paistinpannuista kalkuttimiin, kansista aisakelloihin. Joukkio suuntasi valitsemansa Annan ikkunan alle ja alkoi soittamaan kolistimiaan ja huutamaan. Kun Anna oli saatu herätettyä meluamisella, suunnattiin seuraavan Annan ikkunan alle, kunnes oltiin saatu kaikki kylän Annat paukuteltua valveille.

Vaikka herätys ei ollut aina mieluinen, oli tavallisempaa loukkaantua Annana siitä, että hänet jätettiin välistä. Muutamat Annat tavan mukaan kutsuivat remuavan lauman kahveillekin, jos näillä oli aikaa jäädä, eikä ollut enää montaa Annaa herätettävänä. Annan päivän ilot kuitenkin loppuivat, kun eräs Annoista ei olisi välittänyt meluavasta joukosta ja livahti salaa pappilaan yöksi. Kaikkien pahaksi onneksi suunnitelmasta oli kuultu ja väkijoukko löysi tiensä pappilan ikkunoiden alle meluamaan. Pastori raivostui herätyksestä, ja vielä niin lähellä joulua - juhlista jalointa - että valitti ja valitti kunnes kaupungin isät suostuivat moiset rienaavat tavat lopetuttamaan. Ja niin Annan päivän juhlinta sai Raahessa jäädä historiaan, mistä kuitenkin vain harvat olivat hyvillään.

Ja Kotiliesi vuodelta 1925 jälleen muistuttaa, että 11 - 12.12. on aika joulukaljan valmistukselle.

Keskellä harmainta ja synkintä ajastaian hetkeä toi valonpäivä loistettaan arkiseen aherrukseen ja jouluvalmisteluihin.

13. joulukuuta vietetään Lucian päivää. Se oli suuri juhla sillä Ruotsi-Suomessa se oli virallinen lukioden ja koulujen päättäjäispäivä aina vuoden 1724 koulujärjestyksen voimaan tulosta alkaen. Valonpäivää juhlittiin niin kouluissa kuin kirkoissa. Juliaanisen kalenterin mukaan talvipäivänseisaus ajoittui keskiajalla Lucian päivälle, joten katolilaisessa maailmassa Luciaa juhlittiin valon tuojana pimeimpään yöhön ja valon juhlan se myös säilyi päivänseisauksien liikkeistä huolimatta.

Kirkko pyrki saattamaan vuoden pisimpään yöhön liittyneet tavat ja uskomukset oman perinteensä alle. Sen takia valon juhlassa nähdäänkin marttyyreista suurimpia, kynttilämeriä ja harrasta hiljaisuutta. Katolilaisessa maailmassa Lucia aloitti myös aikoinaan päivänseisauksesta alkavan joulupaaston, jonka vuoksi Ruotsi-Suomessakin oli aikoinaan tapana syödä seitsemän sortin aamupala Lucian päivän koittaessa, samankaltaisin menoin ja herkuin kuin laskiaisesta alkavaan paastoon valmistautuessa.

Adventtien välissä ohjelmaan kuuluu Lucia-kulkue vuosittaisine Lucia-neidon valitsemisineen. Ensimmäinen Lucia-kilpailu julkaistiin tukholmalaisessa päivälehdessä vuonna 1930. Kilpailu herätti ihmisissä juhlan tunnun ja Lucia nousi suureksi ilmiöksi

länsinaapurissamme. Suosittu perinne rantautui lahden yli melko nopeasti ja meillä Hämeessäkin valittiin Lucia-neitoja jo ennen sotia monilla paikkakunnilla.

Yhteisen, koko maata edustavan Lucian valintaan siirryttiin Suomessa vasta 1949, jolloin virallisen Lucian kruunaus Tuomiokirkossa aloitettiin ja Lucia-kulkueen jokavuotinen matka halki Helsingin keskustan alkoi.

Koska Lucian päivä siis päätti pitkään kouluvuoden, oli Suomessa koko 1800-luvun vietetty syyslukukauden päätöstä nimellisesti Lucianjuhlanä, vaikka Lucia neitoja ei valittukaan. Se oli katolisen perinteen mukaan valonjuhla, jossa koko koulu valaistiin ja siihen sai koko kaupunkikin liittyä mukaan.

Kotilieden vuodelta 1925 mukaan: 14.12. on suoritettava jouluun kuuluvien vanhanaikaisten liharuokien valmistus, esim. joulu- tai lihamakkara, painesyyltty ja maksapiiras. 15. joulukuuta tulee joululimput ja vierreleipä leipoa. 16. päivä on aika joulukorppujen ja piparkakkujen leipomiselle sekä joulukinkun savustamiselle. 17. - 18.12. on suoritettava joulusiivous - vanha kaunis tapa, vaikka ei nautikaan miesväen suosiota. 19.12. edessä on hopeiden ym. kiillottaminen, joulumakeisten keittäminen, ja seuraavaksi joululahjat on laitettava kääreisiin.

Joulupaasto 15.-24.12.

Katolilaisuuden vanavedessä maahamme kantautui Ruotsi-Suomen aikaan, joksi sanotaan siis aikaa viimeistään 1200-luvulla aina vuoteen 1808 saakka: joulupaasto. Paasto oli tapana aloittaa talvipäivänseisauksesta, joka aikoinaan osui siis 15. päivälle. Myöhemmin Lucian-juhlien heräämisen myötä paastonkin alkaminen siirrettiin uudelleen määritetylle seisahukselle. lähemmäksi joulua. Paastoa kesti ensimmäiseen joulupäivään saakka.

Paastoon tuli valmistautua hyvissä ajoin. Annan päivänä, kuten aiemmin jo kuulimme, laitettiin lipeäkalat likoon ja kuivaruokaa valmistumaan. Paaston aikana ei saanut mielellään uunia lämmittää ja syötäväksi kelpaavissakin ruokalajeissa oli huomattavia rajoituksia. Paasto tekikin keskitalven juhlaan valmistautumisesta hillitympää ja harkitumpaa. Paaston avulla ihmisten toivottiin elävän säästeliäästi ja valmistautuvan jouluun henkisesti. Pidättyväisyydellä he osaisivat iloita joulusta enemmän.

Paastolla oli myös huomattavia taloudellisia vaikutuksia. Suomessa kirkollisverot sai maksaa rahan lisäksi muun muassa kapakaloilla. Paaston kieltäessä lihan syömisen ja jäisten järvien vaikeuttaessa tuoreen kalan hankkimista, paaston aikana turvauduttiin pääasiallisesti kuivakaloihin, kuten aiemmin esiteltyyn lipeäkalaan. Papisto pystyikin myymään syksyllä veroina saamansa kapakalat takaisin seurakuntalaisilleen paaston aikana ja muuttamaan verosärjet äyreiksi.

Hyvä Tuomas joulun tuopi - Tuomaan päivä 21. joulukuuta

Kustaa III:n aikana pyrittiin ohjaamaan kansakuntaa tuottavammaksi ja tehokkaammaksi. Muutosten tuulet puhalsivatkin Kustaan valtakunnassa koko 1700-luvun, joka muutti myös kotoisan joulumme kaupungeissa vain muutaman pyhäpäivän mittaiseksi vuoden

loppupuolella. Pyhäpäivien karsiminen johti siihen, että virallisesti joulu määriteltiin uudestaan alkamaan vasta Tuomaan päivästä.

Vanhan sanonnan mukaan; Tuomaana saa alkaa juomaan. Se olikin päivä jolloin Annan päivänä pantu olut siirrettiin tynnyreihin ja samalla jouduttiin tietenkin testailemaan juoman laatua, mielellään jokaisesta erästä, jotta oltaisiin oikein varmoja. Koska joulupöydässä tuli tarjoilla myös varta vasten pantua olutta oli mm. Norjassa vielä pitkään viikinkiajan jälkeenkin voimissaan laki, että jokaisen olisi pantava jouluksi olutta jumalten kunniaksi. Jos tästä luisti kolmena kertana peräkkäin, oli naapureilla lupa käydä ottamassa lainrikkojan omaisuus itselleen.

Valtaosa kansasta uskoi, että Tuomaan päiväksi kaikkien perustöiden tuli oltua tehtynä, muun muassa puiden pilkottuina ja sisälle tuotuina, sillä Tuomaksesta alkoi joulurauha, jonka aikana ei saanut töitä tehdä. Tauko työnteosta jatkui aina Nuutin päivään saakka. Jossain perinteissä Tuomaana oli tapana sytyttää myös jouluhalko, jonka palaessa ei töitä saanut tehdä.

Toisaalla laskeuduttiin siis jo joulurauhaan ja uskottiin, että Tuomaaseen mennessä piti jo rauhoittua suuren juhlan alla. Toisaalla taas Tuomaana suoritettiin koko talon suursiivous, jopa lattia lankut oli tapana hangata uusiksi hiekalla ja saunottiin pitkän kaavan kautta. Tämän vuoksi puhuttiin touhu-tuomaasta ja savupirtin pesun ollessa kyseessä myös noki-tuomaasta.

Samalla suoritettiin viimeiset leipomiset joulukakkojen muodossa, joiden kanssa oli tarvinnut odottaa, etteivät ne aivan kuivuisi joulupäivään mennessä. Vahvat kakot ja varikot oli jo aiemmin leivottu. Kakot tehtiin ohrajauhoista käyttäen liemenä piimää tai muuta hapanmaitoa, jos suinkin riitti. Lopuksi leipä siveltiin jauhoilla ja siunattiin tekemällä käden syrjällä risti keskelle taikinaa.

Tuomas joulun tuopi ja toi mukanaan myös joulumarkkinoita. Kylät täyttyivät kansanpaljoudesta kun ihmiset kaukaa maaltakin saapuivat myymään tavaroitaan, puu-astioista rekiin. Samalla tietenkin joulun viimeisiä tarpeita osteltiin, viinaksista alkaen. Jouluvälmistelut olivat kaikkialla suurin piirtein valmiina ja Tuomaan markkinat olivat viimeinen hurmahdus ennen jouluun rauhoittumista.

Väkijoukkojen seassa saapui kaupunkeihin myös kulmakunnan köyhätkin, joista kauempaa tulevat olivat aloittaneet matkansa jo edellisenä iltana. Ukkoa ja akkaa kulki kelkka perässä ja kerjuupussi kainalossa. Hyvä Tuomas esiintyikin porvariskodeissa jouluisena veroherrana, jonka vierailua eivät patruunat ja paronit aivan suopeina katselleet, vaikka hyvin ymmärsivät miksi Tuomaana joulu piti tuoda myös huonompiosaisille.

Isoissa porvariskodeissa olikin Annan päivästä saakka valmistauduttu Tuomaan markkinoihin ja resuisiin kiertelijöihin. Kolmatta säkkiä jauhoja oli muutettu limpuiksi, ylimääräinen lehmä oli laitettu teuraalle ja ryynejä oli kellarissa odottamassa Tuomasta ottamaan omansa. Samoin kuin kekrinä, vieraanvaraisuudella ja anteliaisuudella haluttiin taata tulevankin vuoden hyvä

onni ja menestys. Tässä ei maamiesten kiitollisuutta lahjuksista pitänyt väheksymän, sillä anteliaan tilallisen pelloille riittikin usein enemmän apukäsiä toukotöiden alkaessa.

Ja annettavaa saikin olla runsaasti. Jo aamuhämärissä ensimmäiset pussialmat saapuivat porvariskotien keittiöihin, joiden lattiat saivat päivänmittaan kokea lukuisten jalkojen askeleet, toisinaan jopa niin, ettei sekaan mahtunut. Jokaiselle pyrittiin antamaan leipä sekä ryynejä halstoopin (eli noin puolen litran) verran. Pientä lihan kappaletta ja suolakalan poikastakin varakkaammissa talouksissa laitettiin pussiin mukaan. Joissain taloissa annettiin kiertelijöille vielä hieman pientä lisääkin, kynttilöistä ryyppyihin. Kiertäjiä oli kymmenittäin, mutta isoissa taloissa saattoi käydä toistakin sataa kävijää, jotkut jopa useampaan kertaan, jos tarjottavat olivat kovasti mieleen.

Tuomaan päivä oli myös papeille kiitoksen päivä. Ei Suomenmaassa papeille rahalla työstä maksettu, kuin harvassa pitäjässä, vaan elantonsa sielunpaimenet saivat seurakuntalaiset antimista. Mitä nyt saivat tietenkin virkatehtävistään korvauksen sekä virka-asunnon, johon saattoi kuulua metsää ja laiduntakin. Ja saivathan papit osinkoja silloin tällöin kauppiaiden voitoista näiden palatessa matkoiltaan- Ja osansa kalastajilta näiden tullessa saaliittensa kanssa rantaan. Uunistakin oli ruustinnalle tapana viedä lämpimäisiä silloin tällöin.

Tuomaana kuitenkin papeille saapui kirjeitä, markka sieltä, pari tuolta. Porvariskodeista rengit laitettiin toimittamaan kirkonmiehelle sokeria, jauhoja ja kahvia sekä rahaa, jota tämän tuli myös apulaisilleen jakaa. Saattoi näillä eväillä virkatoimitusten lisäksi papin palkka vuodessa nousta 1500 markkaan saakka, joka oli summana jo melkoinen 1800-luvulla. Ei pappi puutteessa elänyt vaikka kiinteää korvausta ei tullutkaan, vaan pappilat olivatkin usein yltykkylläisyyden tyyssijoja ja niiden puutarhat koristekasveja täynnä kun ei ravinteikasta maata tarvinnut oraalle laittaa.

Mitä ennen tuomasta kinostaa, kinostaa laariin, mitä jälkeen, se laarista pois. (ulvila)

Mitä ennen tuomasta tuiskaa, se tapanina vetenä juodaan. (ulvila)

Hyvä tuomas joulun tuopi, viinalekkeri selässä, talkkunavakka kainalossa. (karttula)

Hyvä tuomas joulun tuopi, paha nuutti pois sen viepi. (työsä)

Joulurauha alkoi tuomaanpäivältä. Silloin lopetettiin kehruu, joka taas loppiaisesta aloitettiin. (kuhmo)

Jos rukki oli vielä sisällä tuomaanpäivänä, saatettiin siihen kaataa oluen sakat (saarijärvi) tai sitten uhkailtiin, että hyttyset eivät kesällä jätä rauhaan (saarijärvi).

JOULUNODOTUSVIDEO

Syvennyttään hetkeksi talvipäivän seisauksen saloihin.

Talvipäivänseisausta on kautta aikain vietetty 13.12., 15.12. ja 21.-22.12 sekä myös 25.12.

Talvipäivän seisausta on juhlittu vuosituhansien saatossa monessa eri paikassa ja moneen eri aikaan. Germaaninen Yule, ajoitti sen kuukalenterin mukaan joulukuun ja tammikuun alkujen välille, vaihtelevasti. Roomassa sitä vietettiin 25. joulukuuta, vakiintunein menoin. Juliaaninen kalenteri, eli vanhojen suomalaisten kielen mukaan kutsuttu vanha luku, joka oli käytössä antiikin ajoista 1500-luvulle, puolestaan ajoitti sen Lucian päivään, 13. joulukuuta, jonka mukaisesti Lucianpäivän tavatkin on muokattu.

Ajanlaskun siirryttyä gregoriaanisen kalenterin, eli uuden luvun, nykyisin yleisimmin käytössä olevan kalenterin, mukaiseksi talvipäivänseisaus siirtyi 15. joulukuuta, joka vakiintui pitkäksi aikaa katolisen kirkon paaston aloitus ajankohdaksi. Paaston aloittajana vanha päivänseisaus toimii vieläkin vaikka varsinainen talvipäivänseisaus osuu nykyään useimmiten 21. päivälle joulukuuta. Kalenterien osuessa reitiltään sitä vietetään noin joka neljäs vuosi 22. päivä, kuten tänäkin vuonna.

Talvipäivänseisaus on toiminut suurena juhlan pohjoisessa jo Rooman valtakunnan ajoista, ellei kauemminkin. Tuolloin kirjattiin ylös perinteitä Yulen vietosta germaaniensa parissa, joista joulullekin on vuosisatojen jälkeen väännetty niin ruotsalainen kuin kotoinenkin nimi – joulu.

Roomalaiset siis juhlivat talvipäivänseisausta voittamattoman auringon päivänä 25. joulukuuta, jolloin Saturnalian juhllisuudet huipentuivat. Saturnalia oli aikoinaan suuri juhla-aika, jolloin koko valtio, tai ainakin pääkaupunki laantui työnteosta. Saturnalia sanana tarkoittaa ja kuvaa juhlan luonnetta: uhkapelien peluuta, ylensyöntiä ja juopottelua; moraalitonta ja kaikin puolin yhteiskuntakelvotonta käytöstä. Oli kulkuetta ja juhlaa, ruokaa ja juomaa. Jopa orjat pääsivät suuresta riemusta osallisiksi ja he saivat osallistua syöminkeihin sekä juominkeihin, kunhan muistivat pitää päässään pientä punaista lakkia merkinä osastaan. Saturnalian aikaan järjestettiin kulkueita, kynttilät paloivat illasta aamuun ja ikivihreillä lehvän oksilla koristeltiin taloja. Pieniä lahjoja jaeltiin niin sukujen kesken mutta myös tuttavien ja palkollisten muistoksi.

Samoilla menoilla on joulun alusaikaan ja talvipäivänseisaukseen liittyviä uskomusperinteitä ja tapoja otettu joulun ohjelmaan, joista ensimmäisenä tuleva Lucian päivä, kurottaa kirkollisellakin otteella vahvasti vanhaan valomagiaan ja valojuhliin, joita pohjoisessa on vietetty kautta aikojen.

Jos on talvipäivänseisauksena pakkasta, on talven selkä leuto. (räisälä)

Jos talvipäivänseisauksena on suoja, niin kevätpäivänseisauksena on halla. (systä)

Talvipäivänseisaus osuu vuosittain aina pesäpäivien aikaan, joita vietetään 21.12.-24.12. - tuomaanpäivän ja joulun välisenä aikana

Pesäpäivinä sanotaan auringon olevan kolme päivää kannallaan eli pesässään. Aurinko pysyttelee ajan samassa asemassa, ”lepää vuoren onkalossa”. Jouluna aurinko syntyy uudelleen.

Elettiin siis vuoden pimeintä aikaa.

Ammoisina aikoina auringon liikkeen muutokset olivat maagisten hetkien merkkejä. Töitä ei pesäpäivinä saanut tehdä pahojen henkien pelossa. Pakanallisten perinteiden mukaan töiden tuli siis laantua talvipäivänseisaukseksi, jotta tuleva vuosi ja uuden auringon aika voitaisiin ottaa tarpeeksi hartaasti vastaan.

Pohjoisessa uskottiin, että kaamoksen alettua henget pääsivät vaeltelemaan päivien ikuisessa pimeydessä vapaana, joten tuli olla valppaana ja varovaisena liikenteessä. Suomessa uskottiin suvun esi-isien olevan liikkeellä, tarkastelemassa missä kunnossa tiluksia nuorempi väki on pidellyt.

Talvipäivänseisauksen lähestyessä nähtiin henkimaailman siis olevan normaalia lähempänä. Vuoden synkin ja kylmin ajanjakso aloitti aikoinaan joulurauhan.

Vihdoin, olemme jo aika likellä jouluaattoa. Vietetään Aatamin päivä 23. joulukuuta.

Aatamin ja Eevan päivät ovat ennen vanhaan olleet eri päivinä. Niitä on vietetty 23. ja 24. päivinä. Riippui paikkakunnasta, kumman päivää vietettiin ensin. Nimipäivät ovat vaihtaneet paikkaa hyvinkin lyhyellä matkalla. Nythän me näitä päiviä kutsumme jouluaatoksi ja aatonaatoksi.

Aatonaatto oli varattu joissakin kodeissa viimeiseen siivoukseen. Siivous aloitettiin lattioiden pesulla, mutta usein myös seinät pestiin orsiin asti. Jakohirsi hangattiin puhtaaksi sannalla ja kuumalla vedellä. Samoin tehtiin myös päreorsille. Peräseinän lusikkahäkki, muurin sukkaorsi, pöydät ja penkit sekä muu talon kalusto kuurattiin myös. Vällyt vietiin pihalle, tyynyt ja alusvaatteetkin asetettiin tuulettumaan ja oljet asetettiin kuistille hakemaan talven raikkautta itseensä, ennen kuin ne jouluaattona kannettaisiin sisään ja leviteltäisiin lattioille.

Pesun jälkeen naiset kaulasivat vaatteet juhlauntoon ja miehet asettelivat päreitä niin, ettei välikattoa enää näkynyt. Viimeisiä ruokia valmisteltiin ja niitähän piti valmistaa runsaasti, että ne riittivät joulunpyhien yli. Ryynipuurot, käristys ja verimakkara paistuivat, joulujuustot ja lootat valmistuivat, pannukakkukin pääsi lämpiämään. Köyhemmissä taloissa valmistui naurispuuroa ja naurislohkoja, joiden voimalla lapset passitettiin kiertelemään ja pyytämään jouluapua.

Aatamin päivä ennusteli toukokuun säätä. Jos satoi, niin toukokuukin oli sateinen, jos pakkasti niin toukokuussakin oli vielä pakkasia. (alastaro)

Joulurauha

Joulurauha alkoi valtaosin väellä vasta jouluaattona ja loppui Nuutin päivään. Joulurauhalla on pitkät perinteet jo Ruotsin vallanajalta, mutta radioiden ollessa vielä vain ideoina tulevien keksijöidensä mielessä ei Turussakaan sitä julistettu kuin kaupungin asukkaille. Pienemmillä paikkakunnilla toisinaan pidettiin omia julistuksia, mutta tapana se ei ollut yleinen.

Joulurauhan viettäminen on ylikansallinen perinne, jota on pidetty yllä vuosisatoja koko Euroopan alueella. Muun muassa vallankaappauksiakin on sen vuoksi lykätty, sillä joulurauhan aikaan tehdyistä rikoksista saatiin rankemmat tuomiot kuin normaalisti. Tapa ylitti jopa suurvaltapolitiikan ja jopa sodat laitettiin usein joulutauolle, viimeisimmät esimerkit ovat niinkin läheltä kuin ensimmäisestä maailman sodasta, jossa britit ja saksalaiset jopa jakoivat jouluruokia keskenään yli ”ei kenenkään maan” asemasodan poteroistaan.

Porvarisperheisiin saapuneet perhearvot ja uudet konservatiivisen eli muutosta välttävän ja perinteisiä normeja tukevan kulttuurin tuulet saivat aikaan ilmiön, jossa joulua alettiin juhlimaan perhepiirissä, sen sijaan, että kylillä järjestettäisiin isoja juhlia ja tanssiaisia. Joulu jalostui perhejuhlaksi, jossa kokoonnuttiin yhteen, hiljentymään ja rauhoittumaan talven keskellä. Rauhoittumista tarvittiinkin joulusiivouksen ja muiden valmistelujen jälkeen.

Eevan päivä 24. joulukuuta

On jouluaatto. Tuvat säteilevät valosta. Haarakynttilöitä palaa pöydillä. Yksinkertaisiin, riippuviin havukiehkuroihin on sytytetty elävät liekit. Kuusi on kaiken keskuksena. Köyhän majan pieni näre kantaa oksillaan muutamia vaatimattomia kynttilänpätkiä, mutta ne tuottavat yhtä paljon iloa ja ihastusta, kuin suurten salien korkeat ja komeat kuusipuut. Kodin kynttilät palavat. – Koska on joulu.

Aamuvarhaisella, kellon lyödessä vasta toista tuntiaan, ensimmäinen nousi ylös viemään hevosille aamuista apetta ja valmisti reet matkaa varten. Sen jälkeen vielä muutoin nukkuvaan tupaan sytytettiin päreet palamaan ja toivottamaan heräilijät valolla uuteen aamuun.

Miesväki patistettiin ylös ja ulos keskitalven sarastavaan aamuun, heidän tuli hakea ainakin kaksi kuormaa heinää. Ajomatkoihin kuului railakas laulu kun naapurustostakin oltiin heinähakureissussa. Hevosten ja miesten kilisevä ja laulava kulkue kulki toisinaan kylänraitinkin kautta herättämässä viimeisetkin uinujat.

Viimeiset siivoukset suoritettiin aattona ja oljet kannettiin sisälle. Kaiken tuli kuitenkin olla varhain valmista, jotta joulusaunaan päästäisiin ajoissa. Saunominen tuli suorittaa hyvissä ajoin jo senkin takia, että haltijat ja suvun esi-isät pääsivät myös saunomaan ajallaan ja osallisiksi joulunvietosta.

Jouluaattoamuna varhain nostettiin joulukuusi paikoilleen ja koristettiin kodin tapojen mukaan. Aikoineen kuusen koristelu oli vain aikuisten työtä, mutta myöhemmin ymmärrettiin sen suurimman joulun ilon löytyvän lasten itse tekemästä työstä ja samalla hekin saivat antaa osansa juhlan valmisteluihin. Pääasia oli, että kuuseen saataisiin runsaasti kynttilöitä ja että ”kernaimmin koristus muutoin on kotitekoa”. Pohjolan joulukuusi, maaseudulla, luonnollinen

ja kaunis, tunnelmallinen ja vaikuttava. Kuusi oli koristettu hämmästyttävän yksinkertaisella ja odottamattomalla tavalla. Vain suolalla, hopealangoilla ja kynttilöillä, ja vaikutus oli syvä ja hurmaava. Valkoinen, luminen kuusi, kynttilöiden valaistessa sen hopeahohtoa. Kun kuusi oli asetettu paikoilleen, oli sen runko ja oksat sivelty käsin liisterillä, jota oli keitetty jauhoista ja vedestä. Kun liisteri on vielä tuoretta, ripoteltiin runsaasti hienoa suolaa kuusen rungolle ja oksille, toisin paikoin enemmän ja toisin paikoin vähemmän. Suola tarttuikin hyvin kiinni vastaliimattuun kuuseen ja kuivui siihen. Alussa näyttäen hieman harmahtavalta, mutta kuivuttuaan oli kuusi aivan kuin kaikkein kauneimman huurteen ja vastasataneen lumen peittämä ja säihkyi yhtä kauniina useita viikkoja. Kun kuusessa oli mielestämme tarpeeksi lunta, kiinnitimme siihen runsaasti kynttilöitä ja latvaan hopeatähden, joulutähden. Ja kaiken ylle, latvasta alas asti levitettiin hienon hienoja hopealankoja, niin että valkea lumi ja hopealangat kilpaa kimaltelivat aattoillan kynttilöiden valossa. – Näin 1920-luvulla.

Illan tuloa joudutettiin leikein ja pelein, joilla koeteltiin niin voimia kuin ketteryyttä. Oli suutarin silmän puhkaisua, joka vaati oveluutta ja tarkkuutta. Karhunpainia, jossa jalkavoimin toinen pyrittiin kampeamaan ympäri. Tasapainoa koeteltiin istumalla rimalla ja pyrkimällä huitomaan tossukkaita samalla kepillä jolla otettiin tukea. Leikit veivät kaikki mukanaan ja aikuisetkin useimmiten menivät riemumielin osallisiksi.

Aaton huipennus oli täyteen katettu joulupöytä. Viimein kun aika oli sopiva pöydän kattamiselle, talon vanhin tai isäntä haki sahdin ja viinan aloittajaisiksi. Sen jälkeen naisväki ryhtyi kattamaan ruokia. Jokaiselle tuotiin puulautanen ja lusikka. Uudet, aattoa odotellessa veistellyt voiveitset laitettiin ottimiksi. Kynttilöiden sytytyksen jälkeen koitti aika istua pöydän ääreen.

Leikattiin sianjalkaa ja joku aloitti veisuun. Hartaan laulun tauottua tuli aika ristiä kädet ja siunata ruoka. Pöydän vanhin kaatoi itselleen pikarillisen viinaa ja maisteli hetken, sen jälkeen tuli muiden vuoro. Lapset laitettiin läpituoleihin ja käsiin annettiin niin voileivät kuin sahtia. Vasta sen jälkeen sahtituoppi laitettiin kiertämään pöytää, ja näin perheen pienimmillekin riitti juotavaa.

Ruokailu aloitettiin ottamalla kakkoa ja voileipää sekä joulujuustoja. Sen jälkeen siirryttiin tukevampaan, palvattuun lihaan ja perunalooraan sekä sianjalkaan. Kalaakin saattoi olla tarjolla, mutta vaikka sitä ei olisi pöydässä, oli tapana ottaa silti kalaryypyt aterian päätteeksi.

Aterian jälkeen sahtituoppi kiersi pöydässä ja kaikille jaettiin virsikirjat. Kaikki jouluvirret veisattiin yhtämittaa sahtituopin kiertäessä laulajien kurkkuja kostuttamassa. Peräpenkille oli tuo töröämpärillinen sahtia, josta tuoppia täytettiin, jottei ulkoa asti tarvinnut lisää hakea. Loppuilta meni oljilla makoillessa ja ruokaa sulatellessa, rauhottomimmat saattoivat jotain leikkiäkin.

Pihalle aattoamuna nostettiin joululyhde. Lyhteellä on jouluakin pidemmät perinteet. Vanha kansa kertoo, että lyhteellä haluttiin muistaa keskitalven sydämessäkin metsän eläimiä, jotta kukaan ei jäisi juhlapäivänä lahjatta tai yksin. Pikkulintujen ruokkiminen jouluna on kuulunut kaukaisilta ajoilta periytyneisiin uskomuksiin ja sadon turvaamisen taikoihin. Kauralyhtein

sydäntalvella lepytetyt linnut oli lahjuksin tarkoitus saada jättämään kesällä vilja rauhaan. Toinen lyhdeperinne on peräisin muinaissuomalaisesta uskomuksesta, että sydäntalven juhlinnassa olivat mukana kuolleetkin, sielulintujen muodossa. Lyhteillä kestettiin ja hyviteltiin vainajien henkeä.

Jouluyönä vanhoja tapoja noudattavissa kodeissa asetuttiin nukkumaan oljille, jotta esi-isät pääsisivät nukkumaan sänkyihin. Yöksi oli jätettävä syötävää pöydälle ja tulet palamaan, jotta nämä näkisivät nälkäänsäkin jotain hakea. Myös taloissa joissa ei vanhoja perinteitä noudatettu jätettiin kynttilä palamaan koko jouluyöksi, jota täytyi vahtia. Kynttilän tuli palaa läpi yön ja antaa siunauksensa tuvalle. Niistä ei saanut ottaa tulta mihinkään ja kynttilän lähestyessä loppuaan oli uusi sytytettävä jo ennakkoon...

Puhutaan aina joulukiireestä. Kun joulukiirettä kotiaskareissa syntyy, johtuu se kuitenkin usein siitä, että töitä ei ole edeltä käsin suunniteltu ja järjestetty. Monet välttämättömät työt jätetään viimeisiin päiviin, vaikka ne yhtä edullisesti ja itse asiassa edullisemminkin olisi voitu suorittaa aikaisemmin. Toisia ei yksinkertaisesti ole edes muistettu.

Avustaaksemme teitä joulukuun kotitaloustöiden suunnittelussa meillä on tarjota näiden edellä kuultujen oppien lisäksi kotiinviemisiksi yleiskatsaus eli allakka kotitalousväen jouluaskareista. Luonnollisesti on mahdotonta sovitella tällaista allakkaa yleispäteväksi teille kaikille, koska toiset asuvat maalla, missä melkein kaikki on tehtävä kotona, ja toiset kaupungissa, missä kaikkea on ostettavissa valmiina. Ja toiset kodit tyytyvät vaatimattomampaan joulunviettoon, toiset haluavat elää silloin leveästi. Joissakin kodeissa syödään jouluna määrättyjä perinnäisruokia, joista toisissa ei taas ole aavistustakaan. Allakkamme käsitettäköön näin ollen ainoastaan yleiseksi muistilistaksi, jota kukin koti omien olojensa mukaan muuttaa ja täydentää. Ja lisäksi – tarjoamme teille myös mukaan otettavaksi myös ensi vuoden kalenterin, jotta voisitte hyvillä mielin jo alkaa suunnitella vuoden päästä koittavan joulun valmisteluja.

MUSEO EEROLA -VIDEO

Näin olemme saaneet jouluvalmistelumme pakettiin. Joulupäivä odottaa aikaisine heräämisineen aivan kulman takana ja pääsemme rauhoittumaan joulun viettoon. Toivomme, että näillä entisaikainopeilla jouluvalmistelunne juontuvat sulavasti ja ajallaan. Osaatte varautua pesäpäivien kaamokseen ja laittaa lipeiset kalanne hautumaan tarpeeksi aikaisin, eikä joulunne odotusta kiire paina.

”Kun on joulukuussa kovat pakkaset, niin pakkasen kuolee pian pesäänsä.”

”Joulukuiset hyvät ilmat tietävät maaliskuisia pakkasia”

Muistakaa nauttia ja viettää rauhallista joulua.

Kiitos!